

1. 1. 1969

Klade se otázka, zda se zbožnost dneška a zítřka odliší od zbožnosti minulých časů. Zbožnost je do určité míry určována změnami, ke kterým dochází v životě lidstva. Co se v posledních generacích událo nebo co se změnilo, nejlépe člověk pozná, srovná-li život vesnice před sto padesáti léty s životem vesnice dnešní. Život vesnice v minulosti nám ve svém díle zpodobuje Božena Němcová. Jednotlivé vesnice tvoří uzavřené celky. Existuje tu určitý kontakt s vesnicemi nejbližšími a s blízkým městem. Ze vzdálenějšího světa se však do uzavřeného kruhu vesnice dostane velmi málo informací. Ratibořické údolí má několik takových nositelů informací. Patří k nim myslivec Beyer, bába kořenářka, Žid Mojžíš... Každý rok se objevuje na zámku paní kněžna se svou suitou. Zámecký svět je však do určité míry světem do sebe uzavřeným. Tuto uzavřenost podporuje i odlišnost jazyka, který vládne na zámku. Proto počet informací ze světa, který se dostává do ratibořického údolí, a jejich vliv na toto údolí není příliš významný. Událostí jsou vzdálenější výpravy z tohoto uzavřeného světa. Takovými pravidelnými výpravami jsou poutě. O nich se praví v Babičce:

„Tak se povídalo sem tam, vypravování nebylo konce, Svatoňovská pouť byla obyvatelům malého údolíčka bytí i ne vzácnou událostí, neboť se rok co rok opakovala, ale vždy tak znamenitou, že bylo co mluvit o ní celých čtrnácte dní. Jestli se někdo ze sousedství do Vambeřic vypravil, mluvilo se o tom čtvrt roku před a čtvrt roku potom, a o poutnici mariičelské vypravovali si lidé od leta do leta“

(Kapitola X.).

V tomto uzavřeném světě znal člověk důvěrně lidi i přírodu. Lidé se tu navzájem neoslovují „pane“ a „paní“, nýbrž „strýčku“ a „tetičko“, „pantáto“ a „panímámo“, „kmotře“ a „kmotro“. Paměť jednotlivce je živou kronikou, v níž jsou zaznamenány životy a osudy jednotlivých lidí, generací a rodů. Dnešní člo-

věk nezná přírodu tolik z důvěrného styku s ní. Mnohem více informací se mu dostává přes filtr knih, novin, rozhlasu a televize. Člověk z doby Boženy Němcové znal přírodu ze stálého kontaktu s ní, z vlastního pozorování. Žernovští poutníci se ptají pastýřů, jaké bude počasí. Babička na otázku Baruncinu, jak to mohou vědět, odpovídá, že pozorují chování brouků a ptáků... a z toho dovedou určit, jaké bude počasí. Člověk měl důvěrný vztah k tomu, co zasadil a pěstoval, k stromům, včelám, zvířatům. V Babičce najdeme řadu příkladů takového důvěrného vztahu.

Není proto divu, že člověk, který je vytržen z tohoto uzavřeného důvěrného prostředí, je často vyveden z rovnováhy, onemocní „domácí nemocí“. Otec Karly ze stejnojmenné povídky Boženy Němcové na tuto nemoc umírá. Jednu svou povídku nazvala Božena Němcová přímo Domácí nemoc. V stálém vnitřním kontaktu s domovem vidí Božena Němcová podmínku zdraví své duše.

V úvodu do Babičky praví:

„Není více dobré stařenky! Dávno již odpočívá v chladné zemi!

Mně ale neumřela! – Obraz její odtisknut v duši mé s veškerou svojí barvitostí, a dokud zdráva zůstane, dotud bude žít v ní.“

Jak je patrné z knihy, nejde tu jen o osobu babičky, nýbrž o celý řád života ratibořického údolí.

V důvěrném vztahu člověka k lidem se odráží jeho vztah k Bohu jako Otci. K nejkrásnějším stránkám v díle Boženy Němcové a v české próze vůbec patří úryvek z Pohorské vesnice o Bohu – starostlivém Otci, bdícím nad veškerým stvořením, a úryvek o babiččiných myšlenkách na zemřelého manžela Jiřího a na nebe. Důvěrný vztah k Bohu se promítá do života liturgií a paraliturgií církevního roku.

„Kdo je vidí, ty miliony slzí, jež v takovýchto obydlích se prolévají? Kdo si jich všímá, těch slzí, jež co žhavé jiskry na

prsa matky Země padají, až útroby její v plamen se rozněcují? On, jehož vůlí v jednom okamžení tisícero tvorů umírá, tisícero k životu povstává, jehož zákonem se řídí kolotání milionů světů, jehož oko zároveň vidí na špice nebetyčných hor i na červíčka u jeho paty po zemi se plazícího, na vrchole hájů palmových i na trávnatou step, na slzu v oku ubohého otroka i na perlu ukrytou v skořápce na dně mořském, na zlatý stolec i na lože dělníkovo; on, jenž sčítá prach semena bylinového i písek v moři, jenž stejně bdí nad snem dítěte u prsu matčina jakož nad vrahem na galeji přikovaným; jehož dopuštěním se stává, že bouře tisícileté stromy podvrací a slabý štípek jen ohýbá, staleté budovy díla umění lidského v okamžení vnivec obrací, a chaloupku slimáka nepokazí; on, jemuž nic malé, nic velké, jehož mocnost a divotvornost se zobrazuje v jediné kapce vody jako v celém ohromném moři; on, jenž drží osud králův i žebrákův ve své ruce, jemuž dítětem sluje paria opovržený i kníže vznešený, obyvatel ledných hor i požehnané Arabie, divoch i vzdělanec; on, jenž pokřtil všechny svoje děti jedním jmenem, jmenem „člověk“, jím vespolek se zvat a za svaté je mít káže; on, jenž rozumí každé vroucí modlitbě, která vychází ze srdce člověka: on jediný, otec náš, tvůrce všehomíru, jenž od věkův byl, jest a na věky bude, Bůh veliký, mocný, – Bůh milosti, setře slzu s lící utýraného člověka“

(Pohorská vesnice, VI. kapitola).

„[...] babička dívá se na louku, která vede ke mlýnu. Tam od hospody přes potok vběhla na louku postava ženská, zahalená v bílou plachetku. Tiše stojí, naslouchá jako srna, když ze zákrytu lesního vyběhne na širou pláň, by se popásala. Nic neslyší než táhlé zvuky slavíka, temné hrkotání mlýnu a ševlení vln pod temnými olšemi. Otočí bílý šat okolo pravé ruky a trhá ní kvítí, kvítí devatero, každé jiné. Majíc kytici hotovu, shýbne se ještě, umyje se čerstvou rosou, a neohlížeje se vlevo ani vpravo, spěchá nazpět k hospodě. „Kristla

je to! Bude dělat svatojánský věneček; myslila jsem si, že má toho hocha ráda,‘ povídala si babička, nespouštějíc s děvčete oči. Již ji neviděla, a ještě stála v zamyšlení! Duše její kochala se v vzpomínkách! Viděla před sebou louku, viděla pohorskou vesničku, nad sebou zářící měsíc a hvězdy – byl to ten samý měsíc i hvězdy, věčně krásný, nestárnoucí –, ale ona byla tenkrát mladá, svěží holčina, když v svatojánské noci na osudný věneček devatero kvítí trhala. Jako by to bylo právě bylo, tak cítila babička strach, který měla, aby jí nikdo v cestu nepřišel a kouzlo nepřekazil. Vidí se v komůrce své, vidí na lůžku ty květované podušky, pod něž uvitý věneček klade. Vzpomíná, jak vroucně se modlila, aby jí dal Pán bůh sen, v němž by se jí zjevil ten, jehož si duše její byla oblíbila. Důvěra, kterou na osudný věneček kladla, nezklamala ji; viděla ve snu muže vysokého vzrůstu, jasného, upřímného vzhledu – toho, jemuž rovného pro ni ve světě nebylo. Usmívá se babička té dětinské chtivosti, s jakou před slunce východem do zahrady pospíchala k jabloni, by nazpátek přes jabloň věneček přehodila a ještě se dověděla, zdali Jiřího svého brzy aneb dlouho neuvidí. Pamatuje se, jak ji vycházející slunce plačící dostihlo v zahradě, plačící proto, že věneček daleko přes jabloň přelítl, a tudy nebyla čáka, že se s Jiřím brzy shledá. – V zamyšlení stojí babička dlouhou chvíli, mimovolně ruce sepne, mírný její, důvěrný zrak obrátí se vzhůru k zářícím hvězdám a z úst vyplyne tichá otázka: ‚Kdy se asi, Jiří, shledáme?‘ – Tu převěje větřík lehounce bledou tvář stařenky, jako by ji líbal duch zvěčnělého. Stařenka se zachvěje, udělá kříž a dvě slze padnou na sepjaté ruce. Po chvíli vejde tiše do stavení“

(Babička, IX. kapitola).

Život člověka české vesnice před sto padesáti léty charakterizuje prostorová uzavřenost, důvěrnost vztahu k přírodě, lidem a Bohu a je určován rytmem života přírodního a liturgii.

Život tehdejšího města se nelišil ve svém řádu podstatně od života vesnice.

Moderní vesnici charakterizuje v první řadě rozbití oné prostorové uzavřenosti. Lidé většinou nepracují ve vesnici, v níž bydlí. Dojíždějí za zaměstnáním do blízkých měst. Čtou denně noviny, poslouchají rozhlas, dívají se na televizi. Cesta do vzdálených krajů je samozřejmostí; není provázena „domácí nemocí“. Už děti jezdí do prázdninových táborů, často stovky kilometrů vzdálených. Turistika zachvátila i vrstvy venkovského obyvatelstva. Uzavřený prostor vesnice se propojil mnoha kanály s celým světem. Život člověka je ovlivňován vztahy k nejvzdálenějším zemím. Vztahy člověka se zmnohonásobily. Každý jednotlivec je se svým životem zapojen do dějin světa mnohem intenzivněji než dříve. Proud světových událostí ovlivňuje dnes život a myšlení člověka mnohem více než příroda. Přírody ubývá na zemském povrchu a člověk ztrácí onen dřívější intimní vztah k ní. Umělá skutečnost moderního města se rozšiřuje i na venkov a způsobuje v jistém smyslu jeho zánik. Rozbitím uzavřeného prostoru se znásobily kvantitativně lidské vztahy a vyprchala z nich původní důvěrnost. Proud lidských dějin se stává pro člověka nepřehledným. Zkomplikovaný svět přestal být pro něho zrcadlem osvětlujícím tajemství otcovské péče Boží. Odcizení charakterizuje vzájemné vztahy mezi lidmi a vztah člověka k Bohu.

Všechno toto dění nepřestalo být nadále bohozjevným. Kde však k němu naléztí klíč? Najdeme jej v Apokalypse, v tomto pátém evangeliu, evangeliu Ježíše Krista zmrtevýchvstalého. Jsme zde svědky dění celosvětového, kosmického. Do tohoto dějství kosmického je třeba promítat světové dění, kterého jsme svědky. Světové dění se nám osvětlí Apokalypsou a Apokalypsu budeme lépe chápat skrze komentář světového dění. Evangelia nám osvětlují božská tajemství obrazy vzatými z venkovského života. Apokalypsa nám osvětluje božská tajemství obrazem dvou měst. Před našima očima defilují politici,

velkoobchodníci, řemeslníci, pěvecké sbory, směsice národů a kmenů, která charakterizovala a charakterizuje život velkých měst. Vidíme hradby, brány, ulice a náměstí. Na počátku vývoje byla příroda a venkov, na konci je město. Na počátku Nového zákona jsou evangelia; a Nový zákon zakončuje Apokalypsa. Na počátku byl svět formovaný podle modelu domova, a na konci? Na konci je svět odcizený. A přece na samém konci má být svět domovizovaný. Nebeský Jeruzalém není městem lidí odcizených, nýbrž městem, v němž Bůh, nebeský Otec, je všechno ve všem. Alfa je obsažena v Omeze. Alfa je onen živý klíček, bez něhož by nevyrostla Omega. A tak si dnešek a zítřek musí podávat ruku se včerejškem. Svět evangelíí se dovršuje v Apokalypse; důvěrnost světa evangelíí neztrácí v Apokalypse a v nebeském Jeruzalému své místo.

Větším soustředěním na Ježíše Krista apokalyptického se musí lišit zbožnost našeho času od zbožnosti včerejška.

19. 4. 1969

Meditace Zjevení sv. Jana. Žádný obraz Písem nepromlouvá ke mně už tak dlouho a s takovou silou jako obraz Krista z úvodního vidění Apokalypsy. Toť Kristus, který je. Láska člověkova se neuspokojí krásnými vzpomínkami, nýbrž přítomností. Nezájímá mne tolik Kristus, který byl, jako Kristus, který je. Kde je Kristus?

Vztah zmrtvýchvstalého Krista k prostoru. Je tajemným způsobem všude; zasahuje všude. Jen tenká stěna mne od něj odděluje. Stěna mého nevidění.

Všechno, co je, je bohozjevné. Bohozjevnou je hrůza, bázeň a třesení, které mnou proniká a které je doprovodným jevem veškerého dnešního dění. Bázeň a třesení proniká do mých kostí. Za vším, co se dnes děje a co je provázáno bázni a třesením, je skryt ten, který se zjevuje na počátku Apokalypsy. Hrůza, která mnou proniká, zjevuje mi toho, před kterým padl Jan jako mrtvý k zemi.

Hle, zjevuje se ten, který má klíče od království mrtvých. Z úst každého jiného by tato slova zněla jako lež.

Kristus historický začal svou činnost výzvou k obrácení. Kristus apokalyptický začíná ve Zjevení výzvou k druhému obrácení. Sedm listů maloasijským obcím, toť soud stále znějící. Toť ono slovo pronikající až do morku kostí, až k rozdělení duše a ducha. Toť soud ustavičně znějící v hlubinách naší duše.

Skrze temnoty tohoto světa, skrze veškeré otřásající dění zahlíží duše „postavu podobnou Synu člověka [...] Hlavu a vlasy měla ta postava jasně jako sněhobílá vlna, oči jako ohnivý plamen, nohy jako z mosazi vyžíhané v peci a hlas jako hukot množství vod“ (Zj 1,13–15). To, co vchází do duše skrze hrůzu, bolest nebo lásku, hluboce se do ní vtiskuje.

20. 4. 1969

Některé události, obrazy a zkušenosti našeho života jsou dveřmi do tajemství Apokalypsy. Bombardovaná, hořící a zničená Opava z roku 1945 mi poodkrývá obraz zničeného Babylona: Vyšli jsme za tmy do zahrady a viděli velikou zář. Hořelo město se svými domy a chrámy. „[...] a záře, která z něho vycházela, osvětlila zemi“ (Zj 18,1). „V jediné hodině přišel tvůj soud!“ (Zj 18,10). „[...] v hrůze z jeho trápení budou státi v povzdálí [...]“ (Zj 18,15).

Sny mívám zřídka. Na „rekreaci“ jsem měl několik snů, v nichž jsem viděl Opavu. Nebyl to však historický pohled na město z roku 1960 a několik. Procházel jsem ulicemi města a věděl jsem, na kterém náměstí nebo v které ulici se nacházím; vedle domů, které tam dnes stojí, jsem viděl stavby, které tam nestojí a které neznám z žádných obrazů. Nebyl to pohled na město, byla to vidina města. Vidina města podobná vidině Prahy, jak ji popisuje Zeyer v Janu Marii Plojharovi, nebo vidině města Treviru podané Johannesem Kirschwegem v Putování věrných. Celá staletí byla přítomna v patetickém obraze náměstí a ulic.

V Janově vidění Babylona jsou přítomna všechna města světa; je v něm zkoncentrována celá jejich historie.

Co překvapuje čtenáře Apokalypsy, toť jistý lyrismus v pasáži o pádu Babylona: „Nikdo už v tobě nezaslechne hlas kytary [...] Klepání mlýna už v tobě nezazní [...] Písně o ženichovi a nevěstě už nikdo v tobě neuslyší“ (Zj 18,22 n). Nejhrůznější pasáži v Písmě je pasáž nazvaná Výsměšná píseň na Bábel. Je v ní vykreslen příchod tyрана do podsvětí. Viz Izaiaš 14. kapitola. Když čtu v Apokalypse o pádu Babylona, čekal bych podobný text. Prozatím není mi jasný důvod onoho lyrismu.

22. 4. 1969

Dnes jsem měl asi po třech letech opět podivný sen. Viděl jsem na obloze hořící trosky obrovské stálice či trosky celé hvězdné soustavy. Pohybovaly se odleva doprava za ustavičného mihotání plamenného proužku kolem každé částice. Pohybovaly se na první pohled pomalu, jako když v dálce letí letadlo. Když jsem však ve snu uvážil, v jakých nesmírných dálkách letí trosky této soustavy, uvědomil jsem si, jaká to musí být obrovská rychlost. Byl jsem v nějakém domě a snažil jsem se dostat zcela nahoru, abych tento úkaz lépe viděl. Prošel jsem rychle místností v mansardě a přede mnou se otevřel pohled na temnou hlubinu vesmíru s letícími troskami. Byla ve mně touha zvědět, co to všechno znamená. Proniklo mnou poznání smyslu vyjadřující se ve třech slovech: Hněv živého Boha. Když jsem ráno přemýšlel o snu, přišel mi na mysl pohybující se vroucí kotel, který se zjevil Jeremiášovi na počátku jeho prorocké dráhy. Vroucí kotel představoval blížící se pohromy.

15. 5. 1969. Předvečer sv. Jana Nepomuckého.

V čem se projevuje dotek Boha živého? Skrze dění každé vteřiny, každé minuty se mne dotýká živý Bůh. Každá vteřina